Johan Borchert

Tot 1967 had het genootschap één tijdschrift. Daarna werd het beeld minder overzichtelijk. Het KNAG ging meerdere bladen uitgeven, die hun bestaan opmerkelijk genoeg elders begonnen.

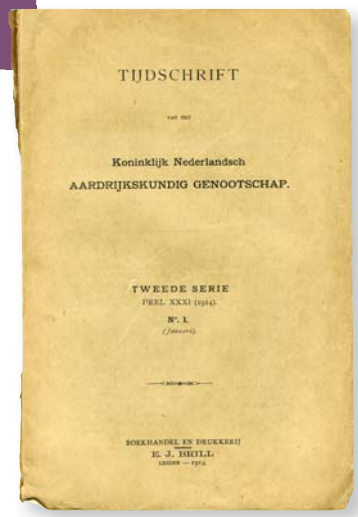

Tijdschrift van het (Koninklijk) Aardrijkskundig Genootschap, januari 1914.

Tijdschrift voor economische en sociale geografie (TESG), december 2012.

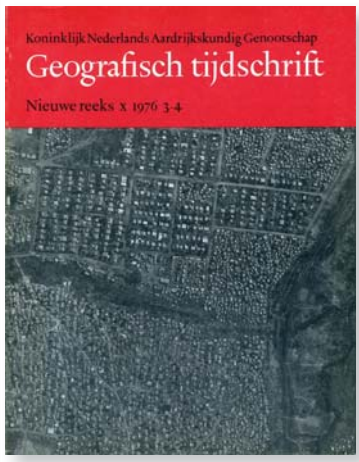

Geografisch tijdschrift. Nieuwe reeks, 3-4, 1976.

'Van de redactie'

Het gedenkschrift over de eerste honderd jaar van het KNAG, gecomponeerd door Riemer Schrader, oud-aardrijkskundeleraar en oud-bestuurslid van het KNAG, bevat een hoofdstuk met de eenvoudige titel 'Het tijdschrift'. Daarmee bedoelde hij het tijdschrift dat sinds 1874 verscheen. Bij gebrek aan een goede naam was het destijds voorlopig *Tijdschrift van het Aardrijkskundig Genootschap* genoemd. Die naam, in de wandeling TAG, bleef het houden, totdat het 94 jaar later, in 1967, ophield te bestaan.

In dat jaar fuseerde het KNAG met de Geografische Vereniging en de Vereniging voor Economische en Sociale Geografie. De laatstgenoemde had een eigen uitgave, het *Tijdschrift voor economische en sociale geografie* (TESG), in 1910 opgericht door prof. Blink uit onvrede met het genootschap. Blink meende dat er te weinig economische geografie in het TAG voorkwam (kader TESG-kroniek op pag. 18 en *Geografie*, januari 2010). De Geografische Vereniging had formeel geen eigen tijdschrift, maar er bestond een hechte band met het *Geografisch Tijdschrift* (GT) van uitgeverij Wolters, dat in 1947 door de latere hoogleraren Cools en De Vooys was opgericht om aardrijkskundeleraren vakinhoudelijk op de hoogte te houden. Het GT was bedoeld als opvolger van het *Tijdschrift voor het Onderwijs in de Aardrijkskunde*, dat sinds 1923 werd uitgegeven maar de oorlog niet had overleefd.

Door het samengaan van de verenigingen waren er nu opeens drie tijdschriften. Dat was te veel; het bestuur besloot daarom het TAG op te heffen. Schrader schreef weemoedig: 'Ieder die het vroegere TAG [...] gekend heeft, weet dat er iets wezenlijks verloren is gegaan. De beide andere tijdschriften hebben noch afzonderlijk noch tezamen de plaats van het TAG kunnen innemen'. Inderdaad namen ze de plaats van het TAG niet in, en dat was maar goed ook. Het TAG had ook in zijn laatste jaren nog altijd een beetje de sfeer van een geleerd tijdschrift uit het koloniale verleden waarin het genootschap groot was geworden. Daarnaast had het TAG het karakter van een verenigingsorgaan met notulen van bestuursvergaderingen en jaarverslagen. Niet iets waar een gemiddelde lezer naar uitzag.

TESG en GT hadden een heel ander karakter. Het TESG was opgezet als een blad dat voor de praktijk bruikbare informatie wilde geven, een tegenwicht tegenover de lange, min of meer wetenschappelijke verhandelingen van het KNAG-tijdschrift. Ten tijde van de fusie was van die opzet niet veel meer overgebleven. Het TESG had zich ontwikkeld tot een internationaal wetenschappelijk tijdschrift dat midden jaren 60 voor 80% bestond uit Engelstalige bijdragen, merendeels van buitenlandse auteurs. Het was geen tijdschrift dat een deel van de taken van het opgeheven TAG kon overnemen.

Voor het GT lag dat anders. Van een tijdschrift dat nadrukkelijk voor aardrijkskundeleraren bedoeld was, moest het veranderen in een meer *allround* blad. De redactie sprak bij de start van

Bladencarrousel

1874-1967	*Tijdschrift van het (Koninklijk) Aardrijkskundig Genootschap* (TAG)
1967-heden	*Tijdschrift voor economische en sociale geografie* (TESG)
1967-1992	*Geografisch tijdschrift. Nieuwe reeks* (GT)
1972-1976	*Agora. Nieuwsbrief van het KNAG*
1977-1992	*De Nieuwe Geografenkrant* (DNG)
1992-2000	*Geografie, Geografie-Educatief* en *KNAG-nieuws*
2001-heden	*Geografie*

TESG-kroniek

1910 Oprichting van *Tijdschrift voor Economische Geographie* door H. Blink als orgaan van de Nederlandsche Vereeniging voor Economische Geographie; uitgeverij Mouton te Den Haag.
1932 Nieuwe hoofdredacteur: W.E. Boerman volgt Blink op.
1948 TEG gaat *Tijdschrift voor economische en sociale geografie* heten; de nieuwe uitgeverij is Van Waesberge, Hoogewerff & Richards te Rotterdam.
1960 J. Winsemius wordt hoofdredacteur.
1961 Aandeel Engelstalige bijdragen 50%.
1961 Start van de serie *The Netherlands in maps* door R. Tamsma.
1964 R. Tamsma wordt hoofdredacteur.
1967 TESG wordt tijdschrift van het KNAG; uitgeverij E.J. Brill te Leiden.
1970 D. de Boer wordt hoofdredacteur.
1971 W.J. van den Bremen wordt hoofdredacteur.
1973 J.G. Borchert wordt hoofdredacteur. Plancius verdwijnt van omslag; nieuw ontwerp omslag van Gerrit Noordzij.
1976 Laatste jaargang met Nederlandstalige artikelen.
1976 KNAG gaat TESG zelf uitgeven.
1977 Special issue *The Netherlands in one hundred maps*.
1978 J. van Weesep wordt hoofdredacteur.
1980 A.C.M Jansen wordt hoofdredacteur. Chauncy Harris noemt TESG 'a leading international journal for economic geography with world-wide coverage and authorship' (Annotated World List of Selected Current Geographical Serials).
1983 F.M. Dieleman wordt hoofdredacteur.
1986 J. van Weesep wordt opnieuw hoofdredacteur.
1987 Serie *The Netherlands in maps* wordt voortgezet door P. Pellenbarg.
1988 Uitgave *The Netherlands in fifty maps*.
1994 Uitgave *The Netherlands in maps*.
1998 KNAG geeft TESG uit bij Blackwell Publishers, Oxford (tegenwoordig: Wiley-Blackwell).
2010 F. van Oort wordt hoofdredacteur.
2011 *Journal Citation Report*: TESG is nummer 44 op de lijst van 73 tijdschriften in de categorie Geography.

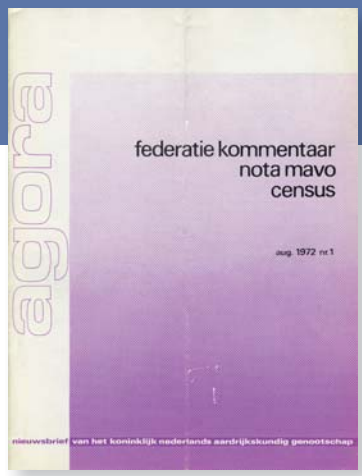

Het eerste nummer van *Agora. Nieuwsbrief van het KNAG* uit augustus 1972.

het *Geografisch tijdschrift. Nieuwe reeks* in 1967 de hoop uit 'erin te slagen een waardig opvolger te zijn zowel van het *Geografisch Tijdschrift* als van althans een deel van wat het TAG gedurende bijna een eeuw aan zijn lezers heeft gebracht'. Het was een ambitieus doel. Een paar jaar later merkte Schrader op: 'De gemengde doelstelling van het huidige GT beantwoordt nog niet aan alle verwachtingen [...] en aan de gerechtvaardigde verlangens van de groep bij het onderwijs betrokken leden'. De spanning tussen academische en onderwijskundige verlangens zou de redactie 25 jaar blijven achtervolgen. Het bleek onmogelijk alle doelgroepen met één tijdschrift te bedienen.

Frisse wind

Ook het brede publiek werd niet bediend. Het KNAG was in 1873 opgericht 'teneinde de ontwakende belangstelling in de aardrijkskunde aan te wakkeren', maar een eeuw later was het voornamelijk een vakvereniging van en voor geografen. Anderen lazen de KNAG-tijdschriften niet. Terwijl historisch geïnteresseerden het maandblad *Spiegel Historiael* hadden, ontbrak zo'n uitgave voor geografisch geïnteresseerden. Daar moest volgens enkele Utrechtse geografen verandering in komen. Zij vonden in 1970 uitgeverij Wolters bereid een publiekstijdschrift op de markt te brengen: *Mondiaal, voor de wereldverkennende mens*. Actuele thema's werden belicht door bekende geografen. Helaas was het aantal wereldverkennende lezers te klein om een lonende exploitatie mogelijk te maken, zodat de uitgave na één jaargang werd gestaakt.

Meer succes had de *Geografenkrant*, een landelijk studentenblad, dat sinds december 1974 zesmaal per jaar verscheen. In zekere zin was het een voortzetting van *Geografen Contact,* in 1951 opgericht door de Vereniging van Utrechtse Geografische Studenten (VUGS), en tien jaar later voortgezet als orgaan van de Geografische Studentenfederatie. De redactie bestond uit studenten en (bijna) afgestudeerden van de verschillende universitaire geografieopleidingen, de meeste uit Amsterdam (Vrije Universiteit en Universiteit van Amsterdam). In de *Geografenkrant* werden met journalistiek elan actuele onderwerpen aan de orde gesteld. Het blad ('onafhankelijk en zonder winstoogmerk') was goedkoop en populair bij studenten en tweede- en derdegraads leraren.

Twee jaar later, begin 1977, werd de *Geografenkrant* opgevolgd door *De Nieuwe Geografenkrant* (DNG). Het was een initiatief van drie partijen: de *Geografenkrant*-redactie, een groep docenten uit het aardrijkskundeonderwijs en de redactie van *Agora*. *Agora* was sinds 1972 het maandelijkse mededelingenblad van het KNAG (niet te verwarren met het tijdschrift *Agora* van het onderzoekbureau Strabo, dat bij wijze van reddingsactie van 1995 tot en met 2000 gezamenlijk door het KNAG en SISWO werd uitgegeven). *De Nieuwe Geografenkrant* wilde actuele geografische onderwerpen bereikbaar maken 'voor een breder publiek dan waarop het GT en het TESG zich doorgaans richten'. Het KNAG-bestuur ging akkoord:

◀ Vervolg van pag. 14.

1926 Uitreiking van de tweede Plancius-medaille aan de Nederlandse ontdekkingsreiziger Ph. C. Visser.

1929-1930 Dankzij een succesvol beroep op het bedrijfsleven en de Nederlandse bevolking organiseert het genootschap zijn eerste oceanografische expeditie. Met het expeditieschip de Willibrord Snellius wordt onderzoek verricht naar het bodemreliëf van de Indische Oceaan.

1929 Het genootschap start met groot succes het vertonen van films tijdens ledenvergaderingen en lezingen.

1929 Tijdens het Nederlandsche Natuur- en Geneeskundig Congres stelt J. Schokkenkamp voor om een *Wetenschappelijke Atlas van Nederland* samen te stellen. Het genootschap stelt een com-

De Nieuwe Geografenkrant, oktober 1986.

Het eerste nummer van *Geografie*, januari 1992.

Het eerste nummer van *Geografie-Educatief*, 1992.

KNAG-nieuws, december 2000.

het blad werd een uitgave van het genootschap. DNG verscheen tien keer per jaar, zodat de KNAG-mededelingen erin konden worden opgenomen, waarmee *Agora* overbodig werd. Aanvankelijk werd het hele blad inclusief de mededelingen geredigeerd door de DNG-redactie, maar dat kon niet lang goed gaan. Berichten en verslagen van afdelingen werden herhaaldelijk ingekort, of helemaal niet geplaatst wegens ruimtegebrek. Om aan de conflicten een einde te maken verschenen de *KNAG Mededelingen* later onder directe verantwoordelijkheid van het bestuur, maar ingeniet in de DNG.

Met *De Nieuwe Geografenkrant* was er een frisse wind gaan waaien. Het blad stond onder redactie van een enthousiaste groep jongere geografen, die DNG als een krant in elkaar zetten in de School voor Journalistiek, waaraan enkele redactieleden als docent verbonden waren. De spil van het blad was Wilbert van der Heijden, sociaal geograaf en journalist.

Drie tijdschriften

Zo had het KNAG vanaf 1977 drie tijdschriften: TESG, GT en DNG – alle met een ontstaansgeschiedenis buiten het genootschap. In het jaarverslag van dat jaar geven de redacties traditiegetrouw een overzicht van hun activiteiten. Het verslag van DNG bestaat echter slechts uit één zin: '*De Nieuwe Geografenkrant* beleefde een snelle groei'. Dat klopt: eind 1977 had DNG al ruim 3000 abonnees, meer dan de andere KNAG-tijdschriften. Voor de helft waren het echter abonnees die geen lid werden van het genootschap. Ze bespaarden de contributie, maar kregen toch, net als de leden, de *Mededelingen*, die immers deel uitmaakten van het tijdschrift. Velen zagen dat als probleem; DNG leek een KNAG-tijdschrift dat een beetje buiten het KNAG stond. Ook de taakverdeling tussen de tijdschriften bleef een struikelblok. Het TESG vervolgde zijn eigen internationale koers. Boden het GT en DNG voldoende voor de onderwijsmensen, die de grootste groep binnen het KNAG vormden? Het GT, vanouds een lerarentijdschrift, was van karakter veranderd. Het was het enige tijdschrift waarin universitaire geografen Nederlandstalige artikelen kwijt konden, en die waren lang niet altijd relevant voor docenten. Ook DNG was niet het ideale blad voor het onderwijs. In een advertentie werd wel beweerd dat DNG kant-en-klare lesvoorbeelden gaf en veel aandacht besteedde aan schoolaardrijkskunde, maar in werkelijkheid werd daarvoor hoogstens een kwart van de pagina's ingeruimd. De ambitie van de redactie was meer het presenteren van een journalistiek verantwoord geografisch tijdschrift dan het maken van een onderwijsblad.

In de loop van de jaren 80 werd een derde probleem steeds duidelijker: te veel tijdschriften en te weinig abonnees. Het aantal abonnementen bij het TESG was altijd al laag, maar nu lieten zowel het GT als DNG een dramatisch daling zien, terwijl de kosten stegen. Het was tijd voor een grondige herziening van de tijdschriftenstructuur. Die kreeg in 1992 zijn beslag.

Al eerder had de redactie van het GT begrepen dat een koerswijziging nodig was. Om het tij te keren, was ze van plan kortere artikelen op te nemen, meer een lezerstijdschrift dan een auteurstijdschrift te worden. Daarmee dreigden echter de formules van het GT en DNG te dicht bij elkaar te komen. Het KNAG-bestuur besloot daarom beide tijdschriften op te heffen en te vervangen door één blad dat tienmaal per jaar zou verschijnen, met zes algemene afleveringen en vier specifiek voor onderwijsgevenden. Voor de redacties van het GT en DNG betekende het een pijnlijk afscheid van hun tijdschrift na respectievelijk 25 en 15 jaar. De hoofdredacteur van het GT, Jan Buursink, merkte in een epiloog bij de laatste aflevering met onverholen spijt op dat de zittende redactie bepaald nog niet uitgekeken was op de mogelijkheden van het GT. Desondanks werkten beide redacties mee en gingen verscheidene redactieleden over naar het nieuwe tijdschrift.

missie in om de mogelijkheden hiervan te bestuderen. De atlas wordt eerst in 1963 gerealiseerd.

1930 Bij zijn afscheidscollege aan de Technische Hogeschool krijgt prof. dr. G.A. Molengraaff de Plancius-medaille uitgereikt voor zijn veelzijdige wetenschappelijke werk en verdiensten voor het genootschap.

1930 Met medewerking van het ministerie van Defensie bezoekt een kleine KNAG-delegatie het eiland Jan Mayen in de Noordelijke IJszee om daar een monument te onthullen ter herinnering aan Outgert Jacobszoon van Grootebroek en zes andere Nederlandse zeelieden die daar in 1634 tijdens een overwintering zijn overleden.

1931 Tijdens het eeuwfeest van de Royal Geographical Society in Londen wordt de Plancius-medaille aangeboden aan F. Younghusband, ontdekkingsreiziger in de hooglanden van Centraal Azië.

1931 Met steun van het genootschap onderneemt de diplomaat Daniel van der Meulen een expeditie in de Hadramaut, het thuisland van de grote groep Arabische immigranten in Nederlands-Indië.

1932 Het genootschap start besprekingen met de Vereniging voor Economische Geografie met als doel de beide tijdschriften (TAG en TESG) samen te voegen.

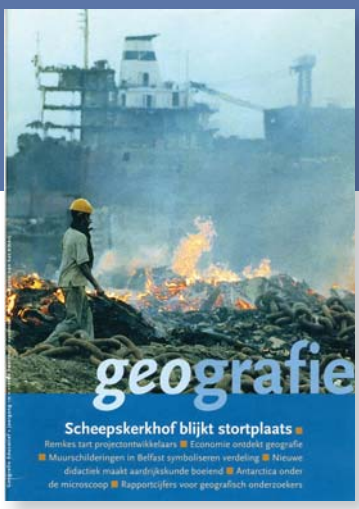

Het eerste nummer van *Geografie* nieuwe stijl (2001) was tevens het laatste nummer van *Geografie-Educatief*.

In 1992 werd het nieuwe tijdschriftenduo gepresenteerd onder de namen *Geografie* en *Geografie-Educatief*. Bij het lidmaatschap was voortaan één tijdschrift naar keuze inbegrepen; op het tweede konden mensen zich extra abonneren. Voor de maandelijkse KNAG-mededelingen was nu weer een afzonderlijk huisorgaan nodig: *KNAG-nieuws*. De operatie was niet zonder risico's. Aan het einde van het jaar vermeldde het jaarverslag dat de omzetting 400 afvallers had gekost, maar dankzij een actieve wervingscampagne werd het verlies ruimschoots gecompenseerd door nieuwkomers. Na een aantal jaren bleek dat de meerderheid van de leden zowel op *Geografie* als op *Geografie-Educatief* geabonneerd was, zodat in 2001 besloten werd tot samenvoeging. Het afzonderlijke *KNAG-Nieuws* was niet meer nodig: een deel van de mededelingen kwam in het tijdschrift, en voor de rest was de website van het KNAG een beter alternatief. Onderwijsgerichte informatie en extra lesmateriaal voor docenten waren inmiddels ook op de website ondergebracht. Vanaf 1996 was *Geografie-Educatief* aangevuld met *Geo-aktueel*, een periodiek met kant-en-klaar lesmateriaal dat bij toerbeurt verzorgd werd door vier geografische faculteiten. Ook dat verhuisde naar de website, zodat ruimschoots voorzien werd in de behoeften van onderwijsgevenden. Het was daardoor ook inhoudelijk niet meer zo zinvol vier van de tien afleveringen van het tijdschrift als *Geografie-Educatief* uit te brengen.

Afgezien van het TESG heeft het KNAG sinds 2001 weer – net als in 1874 – één centraal tijdschrift, *Geografie*. Het is niet meer een geleerd tijdschrift zoals weleer, dat afhankelijk is van wat academische auteurs denken te moeten publiceren, maar een goed leesbaar vaktijdschrift. De eerste acht jaren was Ben de Pater hoofdredacteur. Hij werd opgevolgd door Luuk Oost (2000), Henk Donkers (2001-2005) en sinds 2006 Ronald Kranenburg. Bij de opheffing van het GT in 1992 merkte de toenmalige hoofdredacteur op 'misschien kiezen geografen op hun historische momenten niet de juiste weg'. Na 22 jaar *Geografie* is duidelijk dat hij geen gelijk gekregen heeft. •

Johan Borchert (1939) was tot zijn pensionering verbonden aan de geografische faculteit van de Universiteit Utrecht. Hij was in het KNAG-bestuur (1983-1997) verantwoordelijk voor het publicatiebeleid en de tijdschriften van het genootschap. In zijn onderwijs en onderzoek stonden stadsgeografie, ruimtelijke ordening en distributieplanologie centraal. De laatste jaren houdt hij zich als geograaf vooral met China bezig, onder andere door de organisatie van studiereizen en als docent voor de China-cursus van HOVO Utrecht.

Bronnen

- Borchert, J. 1996. Niet zo maar een tijdschrift; gedaanteverandering van het TESG. In: P.H. Pellenbarg e.a. (red.). *Reisgenoten. Liber Amicorum prof.dr. W.J. van den Bremen.* Nederlandse Geografische Studies 214.
- Pater, B. de 2009. From a magazine for 'practical gentlemen' to an academic journal: one hundred years of TESG. *TESG* 100(1).
- Schrader, R. 1974. Honderd jaar Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap 1873-1973. *Geografisch Tijdschrift Nieuwe Reeks* 8(4).

1933 Uitreiking van de Plancius-medaille aan de Zweedse ontdekkingsreiziger Sven Hedin, eveneens gericht op Centraal Azië. Hedin staat in de volgende jaren in hoog aanzien bij het Duitse naziregime, waarmee hij aanvankelijk ook sympathiseert.

1933-1942 Het KNAG subsidieert de Afrikaexpedities in Oost- en Centraal Afrika van P.F.J.A. Julien. Die richt zich op een veelzijdig antropologisch en serologisch onderzoek onder de met uitsterven bedreigde pygmeeënstammen.

1933-jaren 50 In samenwerking met de Radio Volksuniversiteit en de AVRO verzorgt het KNAG radiolezingen.

1935-1938 Het KNAG neemt op uitnodiging van het ministerie van Koloniën deel aan de gemeenschappelijke Nederlands-Braziliaans-Engelse grensexpeditie die de zuidgrens met Brazilië moet vaststellen.

1938 Het genootschap organiseert het 15e IGU-congres in het Koloniaal Instituut. Aan dit